

VASS ELEMÉR EMLÉKKIÁLLÍTÁSA VESZPRÉMBEN

A Veszprém megyei múzeumok igazgatósága az 1966-os nyárra is értékes és érdekes kiállítások egész sorával készült fel a nyári évadra. Tihanyban egyebek között Egry József műveiből rendezett kiállítást, Keszthelyen a szokásos nyári Balaton-i Tárlatot rendezte meg, Veszprémben pedig egy ugyancsak a Balatonnal összeforrott „tihanyi” festőnek, Vass Elemérnek állított emlékkiállítást.

A nyolc évvel ezelőtt meghalt tihanyi mester hosszú és elég ka-nyargós út során érkezett meg Tihanyba, nem úgy, mint nagynevű szomszédja, Egry József Badacsonyra. Vass Elemér csak 1945 után telepedett le Tihanyban, akkor is csak jobb híján s talán csak a betegség és a viszonyok akadályozták meg abban, hogy a „tihanyi korszak” első nehéz esztendei alatt nem menekült el onnan. Később aztán úgy hozzászokott Tihanyhoz, a Balatonhoz, hogy semmilyen hatalom nem lett volna elég erős elvonni ettől a tájtól, amellyel neve elválaszthatatlanul összeforrott.

Nem ez az első emlékkiállítás Vass Elemér halála óta. Amikor emléktábláját – Borsos Miklós alkotását – azon a tihanyi házban, amelynek kicsiny szobájához élete legértékesebb festői korszaka kapcsolódik, Illyés Gyula felejthetetlen beszédével leplezték, akkor szűkebb baráti köre a házzal szemben lévő Biológiai Intézet halljában már rendezett egy emlékkiállítást, ez azonban bármily színvonalas volt is, akkora nyilvánosságához nem juthatott, mint a mostani veszprémi kiállítás. Azonban mivel ez is csak az utóbbi másfél évtized anyagából merített, előző korszakaiból alig szerepelt néhány-nál több kép. Így ezt az emlékkiállítást csak egy nagy gyűjteményes kiállításához vezető lépcsőfoknak tekintjük, s reméljük, hogy erre is mihamarabb sor kerül, bármennyire is nehezednek a rendezési kö-

rülmények, egy nem mindig helyesen gyakorolt takarékság jegyében. De ez az izléses (az anyagi szegénységről a rendező szerv, a múzeum éppúgy nem tehet, mint a rendező, Frank János), kiállítás alkalmul szolgált arra, hogy Vass Elemér művészi pályájának áttekintésére ösztönözzön. Amikor – az 1920-as évektől kezdve – Vass Elemér művészete kibontakozott, látszólag ugyanazt festette, mint élete utolsó évtizedében: virágcsendéleteket, enteriőröket, tájakat, portrékat. Ez a festészet nélkülözte a „problémákat”, már ami a tematikát és az előadásmódot illeti, s részben ezért is annál problematikusabb a záróakkord magas színvonalához képest. Akkori tájképein a nagybányai festészet hagyományaival találkozunk, a második vonalbeliek rangos képviselőjével, főleg a zöldek erőteljes befolyásával. Azonban az első korszak összképének megrajzolása nem könnyű feladat: képei nemcsak szétszóródtak, hanem nagy számban el is pusztultak.

Ismerve pályáját, elmondható róla, hogy művészi önkínzásról az 1930-cal meginduló új korszakot megelőzően nem lehet beszélni. Az egyéniségnek, az új utak keresésének gyötrelme schol nem érződött Vass Elemér művészetén. De 1930 körül, amikor az 1887-ben született művész csak néhány év választotta el az 50. évtől, amelyet általában a művészpálya évszám szerinti magaslatának tartanak, tehát amikor már a beérést kéri számon a szakma a művészen, egészen bizonyosan számadásra kényszerült. Mi marad meg az utókornak abból, amit eddig alkotott, ez a kérdés merült fel Vass Elemérben. Kezdte lemérni a nyugati utak tanulságait, a francia művészet eredményeit. Ebben az önértékelésben harmadik házassága döntő jelentőségűnek bizonyult: Thompson Jean izlése és szigorú mértéke

Tájkép – Paysage – Пейзаж

éppúgy hozzájárult művészete elmélyüléséhez, mint ígérete, amely még Cagnes-sur-Merben hangzott el, hogy a művész mellett marad mindvégig (amelynek igazolásul szolgált a veszprémi kiállítás is, amely nagyrészt az ő közreműködésével jöhetett létre). Így lett ezeje Vass Elemérnek továbblépni azon az úton, amelyen addig is születtek ugyan kitűnő művek, de amelyen mégsem haladt kellő következetességgel előre. Elérkezett ahhoz a pillanathoz, amikor szigorúbb mércehez igazodva állíthatta fel a „most vagy soha” tételét. Ez az új tájékozódás vezette haza, irányította előbb Hűvösvölgybe, majd Zebegénybe.

Ennek a fordulathoz eredményeképpen nem meglepő, ha a festőiség mind nagyobb tért hódít képein, s egyre inkább a színek határozzák meg a formát. A tárgyak hol fátyolszerűen mosódnak egybe, hol a tónusok élességével jelentkeznek. Az átalakulás első eredményéről Gerevich Tibor adott hírt, amikor a művész 1933-as műcsarnoki Nemzeti Képzőművészeti Kiállításán szerepelt képei alapján azt írta, hogy ragyogó színek, bátor technika jellemzők erre az alapjában impresszionista festőre. 1936-ban pedig Kállai Ernő írta róla, hogy színfolrakása lendületes, képeit ellepik a sötétszürkék és barnák, a kevert földszínek mélyebb árnyalatai. Hogy már nem éri be a fény és a levegő káprázataival, közelebb kerül a föld természetes rögeihez, a valóság természetesebb arculatához, s hogy a tárgyak körvonalait bebalzsamozza dús színeivel.

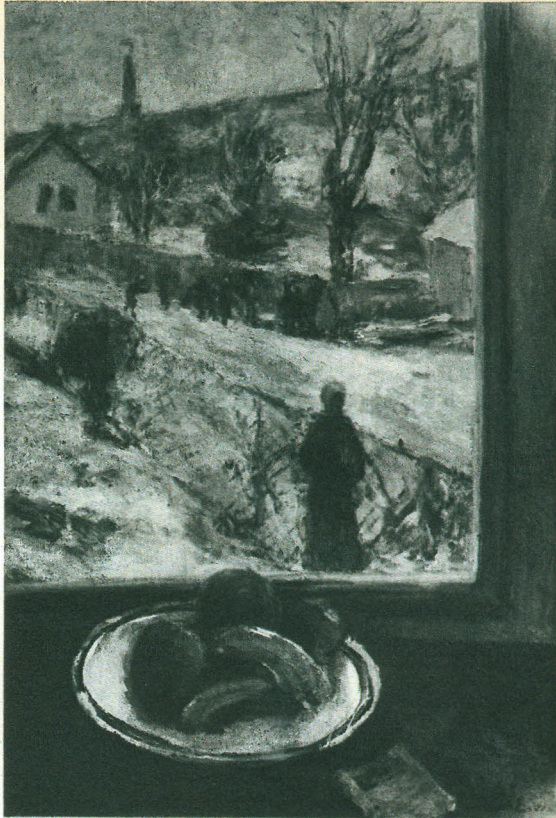
A bekövetkezett fordulat meglepő eredményeket hozott s az 1937-es kiállításon Rózsa Miklós helyesen állapította meg, hogy összevetve Vass Elemér újabb képeit az előző korszakával, egyetlen kortársánál sem lehet ilyen merész fordulatot és fejlődést észlelni. 1937-es kiállítási képei „abszolút értelemben” meglepőek, sőt, múltjához viszonyítva „egyenest bámulatosak”. A kiállítás 7–8 év anyagát mutatta be, így a művészi fejlődés új szakaszának kezdete valóban joggal tesszük 1930 tájára.

Vass Elemér művészetében a másik fordulat 1945-tel, Tihanyba költözésével kezdődött. Ami ezután következett, arról a veszprémi kiállítás alapján azt kell mondanunk, hogy Vass Elemér festői újrakezdése a tavasz virágzását és élete művészi értékekben gazdag „szeptemberi búcsúzóját” egyszerre tündököltette. A csodálatos októberi verőfény parázsló tűzijátékának hat az, ami ezekben az években esztétikából kibomlott, s ismét csak az értékkel igazán, aki tudja, hogy a környezetnek milyen természeti pompájával kelt versenyre a maga festői, képalkotó módján. Nem volt még kilencvenéves, mint Tizian, sem hetven, mint Matisse, de messze sem volt töltők, a halál pedig már ott ólálkodott körülötte, várva, mikor ütheti ki az ecsetet az egykor daláló férfi kezéből. Mindenképpen az élet akaratának állt. Az utolsó esztendőket követték, s ekkor művészete soha nem remélt módon virult ki.

Vass Elemér a tihanyi félszigeten lett a Balatonnak, Tihanynak – immár elmondhatjuk – klasszikus értelemben vett festője, aki egyben és immár az egyetemes magyar művészetértéketnek is örök büszkesége.

Amilyen jót tett neki Zebegény, ugyanolyan jól hatott rá ezekben a háborgó években Tihany. Amikor egyre elhatárolódó betegségével beszorította a szobába, az ablaknyílás által megragadható természetiségűváásokat szerette meg, még érzékenyebben hangolta össze a korábban is dicsért bársonyos tónusokat. Némelyik képén éppen a tompított megvilágítás folytán a tárgyak is összevontabban mutatkoznak, s még ha egyiken-másikon a tónusokkal erőteljesebben él, akkor sem vesztek párbá a tárgyak körvonalai. Beszorítva a négy fal közé, így sem adta fel a küzdelmet a művészi kifejezésért. Adva volt számára hazánk egyik legszebb tájegysége, a Tihanyi félsziget, a Balaton, ennek Bakony-alji erdőségekkel koszorúzott partja, a partmenti kultúrta, a maga híres szőlőivel, gyümölcsöseivel. E félsziget – anélkül, hogy valaki is festőiskolává avatta volna, a természet kegyéből mégis azzá lett, szinte második Nagybányává, hisz olyan művészek dolgoztak itt – festők közül – mint Bartha László, Szentiványi Lajos, Fenyő A. Endre, Iván Szilárd – s ezzel a sor még koránt sem teljes.

Amint a kiállítás anyaga mutatta, a lakás megszokott, szívéhez nőtt tárgyai, apróságai, művészetének ezek a kézfékvő motívumai szinte napoként kínálta magukat a festőnek, örökitse meg őket. A kicsi szobában a maga festette ládák, sámlik, szután ízléssel válogatott vázák, kancsók, poharak, tányérok, evészközköz, közben sütemények a vendégek számára, itókás üvegek, poharak – mind megunhatatlan kellékei a csendéletének, az évszakonkénti gyümöl-

Téli táj csendélettel
Paysage d'hiver avec nature morte
Зимний пейзаж с натюрмортом

csökkel: uborkával, paprikával, paradicsommal, citrommal, mindenkor engedelmesen a művészi akarat képteremtésének. S természetesen a virágok a vázákban, különösen az irisek! Nem mintha mindez kielégítette volna. De amikor már csak a lakásban indulhatott motívumkereső útra, be kellett érnie azzal, amit abban talált. Portrét az 1920-as években sokat festett, most is megpróbálkozott vele. Kár, hogy ezekből mindössze kettőt láthatunk. A kiállítás két vonatkozásban szolgált teljes megnyugtatásul. Bebizonyította, hogy Vass Elemér legértékesebb festői szakaszára, a tihanyival, fölzárkózott annak a festészetnek élővonalába, amelynek bölcsője Nagybánya, szüntelen inspirálója pedig a kor francia posztimpresszionizmusa. Ugyanakkor a kiállítást afelől sem hagyott kétséget, hogy művésztünk a kortárs művészet hatásait értékesítő önálló egyéniséget éppen utolsó korszakában teljesítette ki. Az emlékkiállítás sikere így minden tekintetben érthető és megérdemelt.

Szij Résző

VASS ELEMÉR KÉPEI VESZPRÉMBEN

1957 őszén a Csók Galériában rendezett nagyszerű kiállításán mutatta be Vass Elemér oeuvre-jének azt a részét, mely minden bizonnyal meg fogja tartani nevét a jövőben is a magyar festészet java alkotói között. Az életmű nem változott: röviddel a tárlat zárása után meghalt a mester; de azok igaza megerősödött, akik az akkor látott új képeit rangos alkotásoknak ítélték.